

All makt til lokalsamfunnet!

Thomas Hylland Eriksen

Kulturens årbok, Lund 2000

En av science fiction-forfatteren J.G. Ballards beste noveller heter "The Intensive Care Unit". Den er skrevet rundt 1980 og trykt i samlingen med den presise tittelen *Myths of the Near Future*. I novellen beskriver Ballard et samfunn der mennesker aldri møter hverandre. All informasjonsflyt — fra sex til arbeid og barneoppdragelse — foregår via videokameraer. Hovedpersonen innleder novellen ved å fortelle om en dristig plan han har klekket ut: Han har besluttet å møte sin kone og sine barn fysisk ved å invitere dem hjem til seg. De praktiske problemene er store, men ikke uoverskuelige, og etter en stund treffes familien, bokstavelig talt *in the flesh*. Hans førsteinntrykk idet han spent åpner døren, er at hustruen er mye mindre og styggere enn han hadde trodd. Men snart får han annet å tenke på. Familietreffet fører nesten umiddelbart til galopperende angst hos samtlige, og utarter i fortvilet, desperat vold. Verken foreldre eller barn aner hvordan de skal forholde seg til andre mennesker annet enn på skjermen.

Ballard hadde aldri hørt om Internett da han skrev novellen, men som barn av etterkrigstiden visste han mye om hvilken effekt bilen og fjernsynet kunne ha på sosialt liv. Begge disse typiske 1900-tallsteknologiene påvirker menneskets integrasjon i lokalsamfunn. Da folk fikk bil, var de plutselig ikke lenger avhengig av tjenester og nettverk i nærmiljøet. Et direkte resultat av massebilismen er kjøpesenteret, der relasjonen mellom kunde og innehaver er anonymisert. Bilismen er også en årsak til at naboer har mindre kontakt enn tidligere, ganske enkelt fordi man ikke lenger trenger å tilbringe fritiden i lokale omgivelser.

Fjernsynet har virket motsatt, men resultatet på lokalsamfunnet er det samme. Mens bilen gjorde det mulig å utvide sin handlingsradius ut over nærmiljøet, gjør fjernsynet det mulig å tilfredsstille behov for kontakt med omverdenen uten å forlate huset. I begge tilfeller blir praten over hagegjerdet skadelidende.

Den bil- og tv-baserte tilværelsen har en narkotisk side: Man blir avhengig. Det blir mulig å unngå kompliserte sosiale relasjoner. Fordelen med å forholde seg til konfliktene som utspiller seg på tv snarere enn i det virkelige liv, er at man kan skifte kanal og velge bort det man ikke liker; fordelen med den bilbaserte kontakten, er at man kan kjøre i en annen retning neste gang hvis man ikke liker seg et sted. Evnen til å mestre alminnelig sosial samhandling, med alle sine mer og mindre trivielle fortredeligheter, synker.

Telefonen er også en av det tyvende århundrets teknologier som har gjort nærmiljøet mindre viktig. Før de fikk telefon, bodde de fleste politikere i de samme bydelene, for å kunne drive korridorpolitikk om kveldene. Da telefonen kom, kunne de plutselig bo hvor de ville. I byer som Stockholm og Oslo stammer mange av villaene i de mest fasjonable områdene utenfor sentrum fra perioden rundt 1900, altså rett etter at telenettet kom.

Til tross for alt snakk om hvordan Internett er i ferd med å revolusjonere forholdet mellom mennesker, er likheten med tidligere teknologier — bil, tv, telefon — like slående som forskjellene. Samtlige fører til at romlig avstand blir mindre viktig, altså en komprimering av tid-rom-dimensjonen. På bakgrunn av en usedvanlig pessimistisk tolkning av utviklingen, har den franske teoretikeren og byplanleggeren Paul Virilio konkludert en analyse av Internett (*La politique du pire*, 1996) med at stedstilhørighet, lokale nettverk og i siste instans fundamentet for demokratiet forsvinner. Når alle andre mennesker er like nære og like langt borte, som tilfellet er på Nettet, vil det være en tendens til at man foretrekker dem som er langt borte. Naboene er plagsomme; de lukter og støyer, har irriterende vaner og trenger seg på, for man kan ikke trykke på av-knappen når man deler et fysisk rom med noen.

Virilios pessimisme oppdaterer Ballards dystopiske novelle, og budskapet er det samme: Teknologien skaper avstand og fremmedgjøring, og svekker menneskets evne til å mestre forpliktende nærhet.

Det er grunner til å ta disse bekymringene på alvor. I løpet av en kort generasjon har en rekke tidligere meningsbærende sosiale relasjoner enten blitt anonymisert eller forsvunnet. Bank- og postvesen legger ut stadig flere av sine tjenester på nettet, og lokale filialer nedlegges. Man kan fylle bensin, kjøpe bøker eller betale sine regninger uten å ha direkte kontakt med et annet menneske, og alle slags foreninger strever med å få folk til å delta i møter på kveldstid. Dot com-feberen flytter en stadig større del av forretningslivet ut i cyberspace, der intet menneske har satt sin fysiske fot.

På den annen side er det gode grunner til å tro at de mest pessimistiske scenariene ikke vil slå til. Det blir for eksempel sagt at de nye elektroniske teknologiene gjør det mulig for folk å bo hvor som helst — man er ikke lenger avhengig av fysisk rom for å utrette sine jordiske oppgaver. Men hvis dette virkelig var tilfellet, ville boligprisene jevne seg ut på nasjonalt plan. De seneste årene har det motsatte skjedd i vestlige land. Tidligere kostet et hus i Oslo kanskje dobbelt så mye som et tilsvarende hus i Kongsberg, ti mil unna. Nå kan prisen være både tre og fire ganger så høy. Presset på områder som fysisk befinner seg nær servicetilbud og arbeidsplasser er blitt mer og mer intensivt, og det finnes vel ellers ingen småbarnsforeldre som ikke er opptatt av at barna skal vokse opp i et trygt og stimulerende nærmiljø. Oppblomstringen av kafélivet i nordeuropeiske storbyer, ikke minst i boligområdene, viser likeledes at fysisk rom og sosial nærhet fremdeles har betydning.

Kulturhistorisk sett er det bare slektskap som kan sies å være like viktig som sted i menneskets identitet. Selv nomadiske folkeslag har vist seg å ha sterk stedstilhørighet. Selv om de ikke bor i fysiske hus, knytter de erindringer, myter og sitt kollektive selvbylde til topografi og landskap. I store deler av menneskets historie, først og fremst i jordbrukssamfunnet, har stedstilhørigheten vært en selvfølge. Stort sett flyttet man ikke på seg. I den fasen av akselerert modernitet vi nå lever i — e-handelens og fjernarbeidets

tidsalder – blir stedstilhørighet og "facework" plutselig en vesentlig, knapp ressurs. Det skyldes ikke først og fremst at millioner av mennesker nå flytter fysisk flere ganger i løpet av sitt liv, men at teknologien og organiseringen av produksjonen gjør det fullt mulig å leve en stor del av livet uten fysisk, forpliktende, langvarig kontakt med andre. Denne utviklingen skaper betydelig frihet, men den har sin pris. Både moral, empati og solidaritet er nemlig forankret i direkte engasjement i andres liv. Kybernetiske fellesskap er en dårlig erstatning ettersom man når som helst kan skifte kanal og dermed slipper å konfronteres med situasjoner som fører til modning.

Hvis pessimister som Ballard og Virilio ikke skal få rett, kreves i første omgang en innrømmelse av at informasjonssamfunnet skaper problemer av denne typen. Stedstilhørighet er ikke lenger gitt, den må skapes bevisst. Og da er det ikke nok å sørge for et fysisk rom utformet slik at mennesker kan gå ut og inn av sosiale situasjoner når det måtte passe dem (kafé-modellen); det er tvertimot nødvendig å skape en ny type sosial kontrakt som forplikter hver og en til å delta i lokalt forankrede fellesskapsprosjekter. Nå er det verken mulig eller ønskelig å avskaffe de nye informasjonsteknologiene, og de vil prege kulturen i det kommende århundret uansett hva som ellers skjer. Nettopp derfor er det nødvendig å gi lokalsamfunnene, som kan være alt fra et urbant kvarter til en bygd, større politisk betydning. En slik desentralisering kan skje ved overføring av politisk makt, men også i den mer langsiktige samfunnsplanleggingen. I stedet for å skape sterile ikke-steder og satellitter, bør vi i fremtiden skape lokalmiljøer som peker innover mot seg selv. Globaliseringen går av seg selv; nå er det lokaliseringen som er utfordringen. Jo mer arbeidsliv og kommunikasjon blir globalisert, desto mer lokal bør politikken basis være. "Tenke globalt, handle lokalt," lød et av miljøbevegelsens slagord på syttitallet. Nå er tiden inne for å snu det på hodet. Altså: "Tenke lokalt, handle globalt". I så fall vil man, om man spiller sine kort riktig, ende opp med det beste fra begge verdener.